

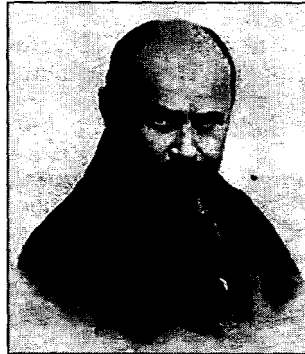
ТАРАС ШЕВЧЕНКО І МАО ДЗЕДУН: РОДИНА. ДИТИНСТВО. ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

(Спроба порівняння біографій)

Ігор КОЛЯДА, професор кафедри методики навчання суспільних дисциплін і гендерної освіти Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, доктор історичних наук, професор;
Мінгао ЮЙ, студент історичного факультету НПУ імені М. П. Драгоманова (м. Луань, провінція Аньхой (Китай) – м. Київ)

Їхня роль в історії є незаперечною. Їхнє життя мало вирішальне значення для долі їхніх народів. Творчість Т. Шевченка стала фундаментом у становленні й розвитку нової української літератури, утвердивши в ній загальнолюдські демократичні цінності та піднісши її до рівня передових літератур світу. Збагачуючи українську літературу новими життєвими темами й ідеями, Т. Шевченко відіграв визначну роль у розвитку передової вітчизняної суспільної думки, соціальної і національної свідомості народу, тобто не меншу, ніж в історії поезії. Мао Цзедун був творцем оригінальної революційної теорії. Отримавши малорозвинену, загрузлу в анархії, корупції і загальній розрусі аграрну країну, за стислий термін Мао Цзедун зробив із неї досить могутню, незалежну державу, що володіє атомною зброєю. У сучасному Китаї досить вільно ведеться дискусія про роль Мао в сучасній історії країни, пересмислюється його історична роль та значення.

Мао Цзедун народився 26 грудня 1893 року (в 19-й день 11-го місяця 19-го року імператорського правління під девізом Гуансюй, згідно з китайським календарем – у Рік Змії) на півдні Китаю, в селі Шаошань, названому за йменням місцевої гори Шаошань («Музична гора»), що розташовувалося у вузькій долині, оточеній горами, повіту Сянтань провінції Хунань, у досить забезпеченій сім'ї. У селі, де проживала його родина, населення було досить бідним і знаходилося на межі голоду [2]. Глиняний будинок, в якому народився Мао Цзедун, стоїть біля підніжжя гори. Перед будинком був ставок і рисові поля, а позаду будинку росли соснові і бамбукові гаї. Будинок був достатньо просторим. Мао навіть мав власну кімнату, що було досить рідкісним явищем у ті часи. За будинком – рисові поля, перед ним – невеличке озеро з рожевими ліліями. Батько Шуньшен (Женьшен) дав дитині ім'я, яке в перекладі означає «благодійник Сходу». Згідно з китайськими традиціями, коли хлопчикові виповнилося п'ять років, йому дали друге неофіційне ім'я – «зрошена водою орхідея». Це друге ім'я означало, що дитинство закінчено і він повинен виконувати посильну роботу [2]. Батько Мао – Мао Женьшен (Мао Шуньшен) був заможним землевласником. Він заробляв на життя дрібною торгівлею, займався перепродажем рису, зібраного в селі. За словами Мао, його батько Мао Шуньшен походив із бідної родини і, щоб повернути борги, змушений був піти найманцем в армію Сян. За роки

військової служби він зміг зібрати трохи грошей, повернутися в рідне село і викупити свій земельний наділ та зайнятися дрібною торгівлею. Він скуповував рис у селян, а потім перепродавав його купцям за вищою ціною у повітовому місті Сянтань. За зароблені гроші він зміг викупити у односельців землю і збільшити свої рисові поля, на яких уже працювали як члени родини, так і наймані працівники. Батько вирізнявся досить жорстким характером, був суворим у ставленні як до рідних дітей, так і до найманих працівників [2]. «Батько був запальним за характером і часто бив мене і братів. Грошей він нам ніколи не давав і годував досить бідно» [2]. Родина, хоча і була заможною, проте жила досить скромно і економно: «Моя сім'я харчувалася невибагливо, але їди завжди вистачало» [2].

Мама – Вень Цимей, віруюча буддистка, вела домашнє господарство і виховувала дітей. Саме вона прищепила синові любов до буддизму. Однак після того, як Мао прочитав праці передових політиків тих років, він переглянув свої погляди через кілька років і відмовився від буддизму на користь атеїзму (перед смертю Мао попросив католицьку черницю, щоб вона його охрестила, таким він чином помер християнином). «Моя мати була доброю жінкою, щедрою і повної співчуття [до людей]. Вона завжди була готова поділитися всім, що мала. Вона шкодувала бідних і часто пригощала їх рисом, коли ті приходили просити милостиню під час голоду» [2]. Маленький Цзедун часто супроводжував матір на богослужіння до буддійського храму, сумлінно виконуючи обряди. Матір сподівалася, що в майбутньому її третій син стане буддійським монахом. З родиною також проживав дідусь Мао – Мао Еньпу.

Уже у віці п'яти років Цзедун починає працювати: пасе худобу та качок. У вісім років Мао став відвідувати звичайну школу. Навчання бу-

дувалося на зазубрюванні канонічних конфуціанських книжок та навчання основ китайської мови. «Я почав вчитися в місцевій початковій школі, коли мені виповнилося вісім років, і пробув там до тринадцяти ... Мій учитель був грубий і жорстокий і часто бив учнів» [2]. У 10 років, як зазначав Мао, він виявив свій характер: на знак протесту проти жорстокого поводження учителя він утік зі школи. У тринадцять років Мао кинув школу і допомагав батькові, працюючи в полі. Батько сподівався, що син стане йому опорою в домашніх справах і веденні господарства. Проте він помилився. Покинувши школу і допомагаючи батькові, Мао не виявляв того сумління, якого від нього вимагав батько, замість цього увесь вільний час проводив за читанням книжок. Ухиляючись від домашньої роботи, Цзедун зазвичай йшов куди-небудь, щоб у затишному місці почитати книжку. Його улюбленими героями стали засновник першої єдиної Китайської імперії Цинь Ши-Хуанді, розбійники з роману «Річкові заплави», військові і політичні діячі епохи Хань з роману «Троецарство», згодом і Наполеон, про якого він дізнався з брошури «Великі герої світової історії». Батько не поділяв захоплення сина (сам він вчився в школі всього 2 роки і знав ієрогліфи лише настільки, щоб бути в змозі вести книгу приходів і витрат) [2]. «Він жадав, щоб я навчився рахувати на рахівниці, і вимагав, щоб я вів бухгалтерію його бізнесу, ночами мені доводилося вести бухгалтерський облік. Він суворо контролював мою поведінку та мої заняття і дуже не любив бачити мене байдикуючим. Так, якщо не було ніякої бухгалтерської роботи, він відправляв мене працювати в поле» [2]. Він хотів, щоб син вивчав книжки, які б мали практичне застосування, наприклад, для розгляду справ у суді. Мати ж була безграмотна. Але разом з тим варто наголосити, що коли Мао виповнилося 16 років, батьки дали гроші на навчання в Дуньшанській вищій школі, у якій Мао навчався на відмінно. Така поведінка підлітка не раз ставала причиною його конфліктів із батьком. При цьому його ніжна і любляча мати, жінка добра, щедра і співчутлива, справжня буддистка, завжди була на стороні старшого сина. Крім батьків, як відмічав сам Мао, значну роль у формуванні його характеру та світогляду відіграв ще місцевий «учитель-радикал», який виступав проти буддизму і переконував місцевих селян у необхідності перетворити «буддійські храми у школи для їхніх дітей» [2].

У дитячі роки Мао Цзедун дуже любив плавати. Так, зі своїми друзями він щодня ходив на річку. Коли йому пішов сьомий десяток, Мао відвідував басейн, який спеціально зробили для лідерів Компартії. Плавав він і в забруднених річках на півдні країни, змушуючи хвилюватися своїх охоронців і лікарів. Лягав на воду горілиць і плив за течією, майже не рухаючи ні руками, ні ногами. В молодості він навіть присвятив плаванню вірша.

У цей час батько домовляється про його одруження з дочкою багатого поміщика, але підліток збунтувався проти весілля. Дівчина була старша за нього на чотири роки. Нареченою обрали троюрідну сестру Мао – Ло Ярму. За його словами, дружину він не прийняв і жити з нею відмовився. Незабаром після весілля Мао втік з дому і близько пів року прожив в гостях у одного знайомого безробітного студента. «...Робота у полі стала мене обтяжувати. Батько категорично не сприймав моїх захоплення. Посварившись з батьком я втік з дому... і півроку жив та навчався в одного безробітного студента-юриста» [2]. Так розпочалося самостійне життя майбутнього революціонера, ідеї якого захопили одну з найбільших країн світу, а ім'я стало символом комуністичного Китаю.

Неможливо переоцінити роль непересічної особистості Великого Кобзаря – Тараса Шевченка – в історії та культурі України. Про генія Т. Г. Шевченка, його історичну місію як пророка нації написано тисячі наукових робіт, статей. Тарас Шевченко, як китайський Кормчий (родина Мао мала 5 синів і 2 доньок), також походив із багатодітної селянської родини (у Григорія Грушівського-Шевченка та Катерини (у дівочтві Бойко), окрім Тараса, було 6 дітей: старші – Катерина та Марія, брат Микита, молодші – Ярина, Марія, брат Йосип), яка на момент народження майбутнього митця була у кріпосній залежності, належачи великому магнату В. Енгельгардту [3, 12]. Проте родина Григорія Шевченка була достатньо заможною. Зокрема, при переїзді із с. Моринців до с. Кирилівки Тарасів батько зміг купити для родини хату. Разом з родиною, як і у родині Мао Цзедун, прожив дід по батьківській лінії, Іван Андрійович Шевченко (1761–1849), який любив розповідати онукам про Коліївщину. Тому то, як і малий Мао Цзедун, Тарас також у дитинстві захоплювався образами народних месників, а його улюбленою грою була гра в «гайдамаки». Проте, на відміну від Мао Цзедун, Тараса ще вирізняла пристрасть до малювання. О. Лазаревський зазначав: «З раннього дитинства Тарас Григорович вирізнявся своєю пристрастю до малювання: він малював скрізь, де траплялася можливість, на стінах, дверях, шляхах. Шевченко малював будь-чим: крейдою, вуглем. У школі, де він уже мав змогу дістати папір та олівці, цей потяг до малювання став ще сильнішим» [1, 6].

Дитинство поета, як і Мао, пройшло у мальовничій місцевості: село Кирилівка розташоване в українському лісостепу, хвилясту поверхню якого перетинають маленькі річки, на схилах пагорбів – вікові ліси, зелені долини, байраки. Де-не-де височать могили (кургани), повз які ще на початку XIX ст. проходив чумацький шлях до Одеси й Криму. В одній із поезій він згадає хатину: «у гаї / Над чистим ставом край села» [4, 252]. У повісті «Княгиня», написаній на заслання, дав докладний опис садиби: «Біля хати на причілку яблуня з червонобокими яблуками, а навколо яблуні квіт-

ник ... за вербою... клуня, оточена стогами жита, пшениці... а за клунею... сад .. густий, темний, тихий... А за садом левада, а за левадою долина, а в долині тихий, ледь дзюрчить струмок з вербами і калиною та оповитий широколистяними, темними, зеленими лопухами ... » [5, 175]. Тарас, як і малий Цзедун, у дитинстві виявляв незвичайну допитливість, намагання розширити свій кругозір. У тій же повісті «Княгиня» письменник створив автобіографічний образ селянського «кубічного білявого хлопчика», який починає мислити і запитувати: «А що ж там за горою? Там, мабуть, залізні стовпи, що підпирають небо? От якби їх побачити. А нумо, піду й побачу. Це ж ймовірно недалеко» [5, 175]. У цій же повісті Шевченко згадав Микиту, який був спробував, було, привчати його до господарства, але всі намагання були марними: як і Цзедуну, Тарасові скоро надокучали ці заняття, і він, не задумуючись, кидав у полі волів і йшов собі блукати на волі. Майбутній Кобзар обожнював зоряне небо. Теплими літніми ночами він міг гуляти надворі аж до самісінького ранку, мовляв, «незчисленні зіроньки не пускають мене в хату». Саме при вигляді зірок Шевченко хотів співати [7].

Родина Шевченків, як і родина Мао, тяжко працювала на польових роботах. В умовах напівнатурального господарства батько Шевченка, як і батько Мао, що возив рис на продаж до повітового міста, змушений був чумакувати, а також возити панську пшеницю до Одеси, Києва та інших міст.

Селяни-кріпаки в масі своїй були неписьменні. Батько Тараса, як і старший Мао, був письменним. У поемі «Гайдамаки» згадано, як по неділях він читав у сім'ї вголос Четві-Мінеї (щомісячні читання) – збірки церковно-релігійного змісту, де на кожний день тижня припадало життє «святого» або опис пам'ятної події. Як і діти китайських селян, селянські діти з українських родин, як виняток, вчилися в примітивних дяківських школах. У восьмирічному віці батько віддав Тараса до школи до кирилівського дячка-вчителя Павла Рубана. Навчання Тараса в школі, як і Мао Цзедуну, було нудним і нецікавим, бо доводилося вчити тільки склади та церковну грамоту. Першими опанованими майбутнім поетом книжками були: «Грамаатка» (церковнослов'янський буквар), «Часослов» (збірник молитов і пісень для церковної відправи), «Псалтир» (книга псалмів), з останньої розпочалося знайомство Т. Шевченка з друкованою поезією [3, 15]. Але, на відміну від Мао Цзедуну, дитинство якого хоча і проходило у тяжкій праці в господарстві батька, проте не було нужденним і батьки якого дбали про здобуття сином освіти, Тарас рано полишившись сиротою: мама померла, коли йому було 8 років, тато – коли було 11 років. І тому він змушений деякий час був жити у дядька Павла, що став опікуном сиріт. Тяжка в усі часи є доля сиріт. Павло був до дітей надто суворий. У розмові з біо-

графом поета М. Чалим Ярина характеризувала дядька як «великого катюгу». Як і Цзедун, Тарасу з малих літ довелося тяжко працювати: пасти свиней, працювати разом із наймитами. Але кінець кінцем не витримав тяжких умов життя й оселився у нового кирилівського дяка Петра Богорського. У 10-річному віці, протестуючи проти жорстокості вчителя, підліток Мао Цзедун тікає із школи та дому і повертається лише з часом. Так і Тарас не раз тікатиме від своїх учителів, протестуючи проти їхнього свавільства та насилля [3, 15–16]. І в дяка Петра Богорського життя теж було нелегким – обов'язкові «субітки», коли учнів поспіль карали різками. І звідси хлопець не раз тікав у бур'яни, про які згадував пізніше в Петербурзі в листі до брата Микити: «... і бур'яни, що колись ховався од школи» [6, 10]. Не витримавши такого життя, він вирішує їхати у Лисянку до дякона-живописця, щоб нарешті здійснити свою давню мрію – навчатися малярства. Та тут йому доводилось великими відрами носити воду із річки Тікач і розтирати фарби. Тарас, протестуючи проти свавільства, на четвертий день тікає у село Тарасівку до дяка-майлара, але той відмовляє йому у навчанні [3, 16]. Утративши всяку надію стати маляром, Тарас повернувся в Кирилівку, де пас громадську череду. Згодом він наймитує у кирилівського священника Григорія Кошиця, зрештою потрапляє на панський двір – спочатку на кухню, а потім у «козачки» до самого Павла Енгельгардта в село Вільшана. На той час йому вже було 14 років [3, 17]. У віці 15 років він із паном полишить Україну. Так розпочнеться етап його уже дорослого життя – підкорення вершин живопису та поезії.

Отже, підліток Тарас узяв від дяків-учителів усе, що вони могли йому дати, – елементарну письменність та перше знайомство з творами українського красного письменства. У роки дитинства заклалися основи світогляду майбутнього Кобзаря – непримиренне ставлення до несправедливості, дух бунтарства, цілеспрямованість та наполегливість у досягненні поставленої мети.

Ще один факт зближує видатного сина Китаю Мао Цзедуну і геніального сина українського народу: з усіх напоїв Шевченко найбільше любив чай. Чай є традиційним напоєм у Китаї. Чай у Китаї відносять до «сімох речей, які вживають щоденно» разом з дровами, рисом, маслом, сіллю, соєвим соусом та оцтом. В автобіографічній Шевченковій повісті «Художник» описується чайна церемонія у художника Карла Брюллова. Поет пив його скрізь – вдома, в академії мистецтв, улюбленому трактирі петербурзьких митців «Берлін» і в поштових каретах. Зрештою, чай – це останнє, що пив поет за лічені хвилини до своєї смерті [7].

Таким чином, великий поет Кобзар Тарас Григорович Шевченко і «Керманіч комуністичного Китаю» Мао Цзедун мали схоже походження (родина Цзедуну вела свій родовід від воїна Мао

Тайхуа, Тарасова родина по батьківській лінії – від козака – запорожця Андрія, по материнській, за однією фольклорною, документально не підтвердженою, версією – від товариша й побратима Олексія Довбуша Івана Бойка); вони виростили у селянських родинах і, хоча були оточені материнською любов'ю та батьківською турботою, змушені, як і всі селянські діти, з раннього віку пізнати тяжкість фізичної селянської праці. З-поміж однолітків їх вирізняла кмітливість, прагнення здобути освіту, захоплення читанням книг (їхніми улюбленими героями були народні месники), гострота сприйняття навколишнього світу, непримиренне ставлення до соціальної несправедливості, дух бунтарства, цілеспрямованість та наполегливість у досягненні поставленої мети. Проте Тарас Шевченко став «Революціонером Духу», незаперечним Символом нації як для сучасників, так і для нащадків – «ненароджених земляків», а Мао Цзедун – «Революціонером Ідеї», життя і діяльність якого відзначена успіхами і трагедіями, а оцінки його особистості сучасни-

ками та нащадками є досить суперечливими та неоднозначними.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лазаревський А. Матеріали для біографії Т. Г. Шевченка. *Основа*. – 1862. – № 3.
2. Мао Цзедун. Автобіографія. Стихи / Сост., пред., ком., перев. А. В. Панцова — М.: ИД «Рубежи XXI века», 2008 / Режим доступу: <http://maoism.ru/11426>
3. Шевченко Т. Г. Біографія. — К.: Дніпро, 1984. — 560 с.
4. Шевченко Т. Г. Повне зібрання творів: В 6-ти т. К.: Дніпро, 1963 — 1964. – Т. 2.
5. Шевченко Т. Г. Повне зібрання творів: В 6-ти т. К.: Дніпро, 1963 — 1964. – Т. 3.
6. Шевченко Т. Г. Повне зібрання творів: В 6-ти т. К.: Дніпро, 1963 — 1964. – Т. 6.
7. Невідоме про відомого: 7 фактів про Т. Г. Шевченка / Режим доступу: http://tvoemisto.tv/news/nevidomo_pro_vidomogo_tsikavi_fakty_pro_tarasa_shevchenka_84386.html

ВІКТОР МИКОЛАЙОВИЧ СОРОКА-РОСІНСЬКИЙ: ПЕДАГОГ, ІСТОРИК, ФІЛОЛОГ, ЯКОГО ТРЕБА ЗНАТИ (1882–1960)

Іван ШКУРКО, професор кафедри теорії та історії педагогіки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, кандидат педагогічних наук

У статті досліджується життєвий шлях і подвижництво маловідомого в Україні педагога-гуманіста, історика і філолога В. М. Сороки-Росінського. Прореферовано великий масив матеріалів і документів відомих сорокоро сінськозавців, зроблено акцент на фактах, що виразно проливають світло на українське походження В. М. Сороки-Росінського, вплив його малої батьківщини на формування світоглядних орієнтирів педагога. Проаналізовано сторінки дискусії, пов'язані з гімназичною освітою Віктора Сороки.

Ключові слова: В. М. Сорока-Росінський, гімназія, Санкт-Петербурзький університет, Новгород-Сіверськ, національно-патріотичне виховання гімназистів, учитель історії і літератури.

Уважно прочитаємо роздуми М. І. Пирогова про те, що вчителі – це не лише ті, кого ми бачимо у класних кімнатах. Адже насправді в цих учителів були також учителі. Учителі минулого, зазначає М. І. Пирогов, це також наші вчителі. Адже вони втворювали нам педагогічну стежку, залишили наступним поколінням книги, навчальні посібники, методичні розробки. І хоча час вносить у їх життєвий шлях свої корективи, але й у цьому випадку вони залишаються нашими вчителями.

У контексті сказаного хочемо поділитися з читачами деякими результатами дослідження про життєвий шлях і подвижництво учителя, педагога-гуманіста з українським корінням – В. М. Сороки-Росінського. На жаль, маловідомого, а для багатьох в Україні взагалі не знаного педагога. Наше опитування студентів – майбутніх учителів – показало, що переважна більшість із них, а це понад 65 і більше відсотків, майже не знайомі з ідеями Віктора Миколайовича про основи колективного виховання, ролі індивідуальнос-

ті в педагогічному процесі, аналізом розумового, морального, трудового, естетичного і фізичного виховання тощо. Зазначене стосується не тільки майбутніх учителів, а й тих, хто нині вчителює. Готуючи матеріали для даного дослідження, ми проанкетували 60 учителів-предметників шкіл м. Києва. 20 % респондентів мали стаж педагогічної роботи понад 25 років, 45 % – 10–15 років, 15 % – до 10 років, 20 % – 5–7 років. З-поміж опитаних – учителі хімії, біології, математики, історії і суспільствознавства, фізики, української мови і літератури інших предметів. На запитання анкети «Чи використовуєте ви у своїй педагогічній практиці ідеї педагога-гуманіста В. М. Сороки-Росінського», майже всі учасники експерименту не дали переконливої відповіді. Проте вчителі-предметники, педагогічний стаж яких понад 25 років, пригадували немало окремих епізодів із кінофільму «Республіка ШКІД», створеного у радянську добу (1966 р.) режисером Г. І. Положа за сценарієм Г. Белих і Л. Пантелеєва. Зокрема такі: «Це один із кращих кінофільмів про складне ди-